

РЕЦЕНЗИЯ

на представените трудове

на гл. ас. д-р Анна Ангелова Маринова,

единствен участник в конкурс за доцент по 2.4. Религия и теология (библейстика – библейско богословие), обявен в ДВ бр. 7/24.01.2014 г., за нуждите на Софийския университет “Св. Климент Охридски”

Рецензент:

проф. дбн Емил Трайчев Стоянов

Богословски факултет на Софийския университет

“Св. Климент Охридски”

В изпълнение на заповед (№РД 38 – 137/27.03.2014 г.) на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” проф. дин Иван Илчев, решение на Научния съвет на Богословския факултет, протокол № 8 от 20 февруари 2014 г., и протокол от комисията за допускане на кандидати до конкурса за доцент

Представената богословската продукция на гл. ас. д-р Анна Ангелова Маринова (монография и 16 статии с общ обем 354 с.), анализирана по научна стойност и специфика, може да бъде степенувана и оценена в следния план:

1. С научно-богословски и теоретически характер, с оглед библейстиката (по-точно – библейското богословие), е екзегетичното библейско-богословското изследване “Прояви на човешката греховност до потопа (Библейско-богословско изследване с тълкуване на Бит 3 гл.; Бит. 4:1-16 и Бит. 6:1-4 и паралели” (монография, отпечатана, 205 с.).

Трябва да се подчертае, че проблематиката, свързана с проследяване по паметници на появата, развитието на греха до потопа и отражението,

което това развитие има върху цялото човечество, включително и тварите, се отличава с контролно значение. Именно в този контекст се откроява корелацията “Книга Битие - Новозаветна литература” (срв. Бит. гл. 3 – Рим. 5:11-21; 8:19-21; Бит. 4:1-16 - Мат. 23:34-36; Евр. 11:4; Бит. 6:1-4 – 1 Петр. 3:18-20 и др.). Отгласи с амартологичен характер като влияние на кн. Битие са налице също сред стоящите извън канона на Стария Завет общорелигиозни писания - неканоничните книги от състава на Православната Библия и апокрифите, които са ценно свидетелство за духовното състояние на юдейския и гръко-римския свят в навечерието на появата на Божествения Помазаник (Христос). Това вече предполага актуалността на монографичната тема на Анна Маринова.

За целта авторът от православно-богословски позиции умело проследява и критично ползва задълбочени изследвания на водещи световни библеисти (почти изцяло на немски език) върху разглежданата проблематика - основна литература, която отразява историческото развитие, църковната и светоотеческа традиция, както и конфесионалните подходи в областта на старозаветната исагогика и екзегетика (срв. с. 19 нат.). Показва умение за исагогически анализ на крайни рационалистически схващания, дава аргументиран отговор от гледище на учението на Църквата (с. 21 нат.), правилно и обосновано акцентира върху тезите на православните библеисти, проф. Ив. Марковски (с. 16 нат.), о. проф. Н. Шиваров (с. 16 нат.), проф. Б. Пиперов (с. 21 нат.) и др. Ценна информация в това отношение е предложена в Приложението (с. 184 нат.) за части на някои митове в извънбиблейски древноизточни текстове (напр. мита Адапа), както и изображения, свързани с темата за греха (с. 187-192). Впечатлява обстоятелството, че Анна Маринова притежава необходимата езикова култура в областта на *philologia sacra* и успешно се справя с ключови понятия, реалии, лексика, текстове и лексикография във връзка с привлечените паметници от старозаветните канонични и извънканонични книги на библейски еврейски, арамейски и класически гръцки език (с. 22

сл.; с. 44 и др.). Това спомага за открояване на подчертаните позитивни качества на монографията. Налага се изводът, че след изследванията върху третираната библейска тема на проф. Ив. С. Марковски (Библейският разказ за творението. С., 1925) и на проф. Б. Пиперов (Тълкуване на книгата на книга Битие. С., 1976; Символиката на змията у библейските писатели. – ГДА, Т. 6, 1956-1957, с. 369-390), у нас вече е налице нов труд, който може да послужи като компендиум по редица библейско-екзегетически и литературно-исторически проблеми не само в богословските среди, но и за широката религиозна интелигенция. Стойността на монографията се базира на творческо съчетание на привлечен изследователски, текстовокритичен и светоотечески материал с анализирани работни хипотези и аргументирани исагогически изводи.

Рецензираната монография обаче се нуждае от корекции и подобрения при отчитане на някои по-главни пропуски.

Наред с неточни изрази и определения (с. 16, 17 – умерена текстова критика; с. 37 – разказ /сага/), непълнота на цитирани по втора ръка автори (напр. с. 20, 22, 26, 39, 44, 48, 49, 50, 51, 58, 60, 84), неотстранени грешки при компютърната текстообработка и някои езикови граповини (с. 11, 15, 16, 18, 19, 24, 25, 26, 28, 29, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 47-48, 52, 54, 59, 61, 63, 67, 69, 86, 89, 90, 99, 101, 110, 113, 117, 119, 120, 122, 124, 127, 131, 138, 139, 140, 143, 146, 147, 149, 152, 154, 156, 157, 158, 162), следва да се посочат още следните слабости:

Употреба на дълги цитати (с. 145, 156, 157-158 и др.), които утежняват текста и водят до механичен възпроизвод на ползваната литература.

Липса на латинска транскрипция на еврейския шрифт може да доведе до затруднения. Съмнително е бакалаврите и магистрите по теология (за които според автора монографията е най-вече предназначена, вж. с. 22) да се справят с текста без предварителна и задълбочена

подготовка по библейско-еврейски език. Същото се отнася и за критична оценка на монографията, особено от страна на неспециалисти.

От многопластовата и обемна тема за греха в Стария Завет е разгледан само един (наистина ключов) аспект, именно „началото на човешкия грях (Бит. 3 гл.) и неговите най-значими и въздействащи последици преди потопа (Бит. 4:1-16; Бит. 6:1-4 и парал) (с. 13), което създава известни проблеми при формулирането на по-комплексни резултати от проведеното проучване. Изследването не „отразява максимално добре библейското гледище“, макар че се твърди обратното (с. 22), поради предварително заложените рестрикции. Изводите звучат неубедително, клиширано (с. 181 нат.), а не като недвусмислени тези, в които присъства авторът.

Авторските преводи са положителен опит, но крият много рискове, възможност за грешки (вж. с. 44, 153-154), неясноти (вж. особено превода на Бит. 4:5б и 4:6б; Бит. 4:7 /вж. и преводът на гръцкия текст на с. 123;/ Бит. 6:4а) и т.н. Препоръчително е при трудове от подобен характер да се използват утвърдени преводи. Трябва също така внимателно да се разгледат различните възможности за превод на израза ἐφ' ᾧ (Рим. 5:12), тъй като от конфесионална страна разликите са решаващи. Настоящата трактовка звучи най-малкото неясно и неубедително (с. 68 нат.). Вж. специализираните изследвания по темата: Brandenburger, E. Adam und Christus: Exegetisch-Religionsgeschichtliche Untersuchung zu Röm. 5:12-21 (1 Kor. 15). Neukirchen, 1962; Cambier, J. Peches des Hommes et Peche d'Adam en Rom. v.12. – NTS, Vol. 11, 3, 1965, p. 217-255; Rosa, P. Christ and Original Sin. Milwaukee, 1967; Danker, F. W. Romans V. 12. Sin under Law. – NTS, Vol. 14, 1967-1968, pp. 424-439; Romanides, J. S. Original Sin According To St. Paul. – SVTQ, Vol. 4, 1 and 2, 1955-1956, pp. 5-28; Anderson, G. Necessarium Adae Peccatum: An Essay on Original Sin. – Pro Ecclesia, № 8, 1999, p. 319-337; Rondet, H. Original Sin: The Patristic and Theological Background. NY, 1972; Weaver, D. From Paul to Augustine: Romans 5:12 in

Early Christian Exegesis. – SVTQ, Vol. 27, 1983, pp. 187-206; Eiusdem. The Exegesis of Romans 5:12 Among the Greek Fathers and its Implications for the Doctrine of Original Sin: the 5th-12th Centuries; Part II. – SVTS, Vol. 29, 1985, pp. 133-159; Kister, M. Romans 5:12-21 against the Background of Torah-Theology and Hebrew Usage. – Harvard Theological Review, № 100, 2007, pp. 391-424; Wiley, T. Original Sin: Origins, Developments, and Contemporary Meanings. NY, 2002.

В частта, посветена на първото братоубийство (Бит. 4:1-16), липсва авторското присъствие и анализ. Създава се впечатлението за компилация. В повечето случай изводите са препратки главно към протестантски немски изследователи (с. 119, 121-124, 128, 131-132, 134, 136). Някои пък от тези позовавания не са предадени по смисъл коректно (вж. особено с. 117, б. 394). Същото (липса на авторско присъствие и анализ) важи и за частта Бит. 6:1-4 (с. 140 нат.). Смятам, че внимателно трябва да се преразгледа твърдението за „развитието на идеята за великаните“ (с. 159 и сл.) с позоваване на текста в 1 Петр. 3:18-20 (вж. Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament XI: James, 1-2 Peter, 1-3 John, Jude, edited by Gerald L. Bray. InterVarsity Press, 2000; Βούλγαρης, Χ. Ὑπόμνημα εἰς τὰς Καθολικὰς Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Αθήνα, 1991⁴).

Една помощ за „студентите в бакалавърска и магистърска форма на обучение, като част от подготовката им по дисциплините Библейско богословие и Тълкуване на Свещ. Писание на Стария Завет“ (с. 22), би била Ползваната литература, която с оглед мащаба на проекта е крайно фрагментарна и отразява положението единствено в протестантската немска книжнина.

Препоръчително е също така за пълнота да се включат текстови позовавания по темата за греха на праотците, почерпени от славянската ръкописна традиция, като се имат предвид основните издания и коментари, напр. на д-р Ив. Франко (Апокріфи і легенди з українських рукописів. У

Львові, т. I, 1896), Стара българска литература. Том I: Апокрифи. С., 1981. Това важи и за наличния градивен материал в *Ancient Christian Commentary on Scripture. Old Testament I: Genesis 1-11*, edited by Andrew Louth in collaboration with Marco Conti (InterVarsity Press, 2001); Galbiati, E., Piazza, A. *Pagine difficili della Bibbia: Antico Testamento*. Milano, 1992; Pentiu, E. J. *Jesus the Messiah in the Hebrew Bible*. NY, 2006; Brueggemann, W. *Genesis: Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Atlanta: John Knox Press, 1982; Anderson, G. A. *The Genesis of Perfection: Adam and Eve in Jewish and Christian Imagination*. London/Leiden, 2001; Ratzinger, J. *Im Anfang schuf Gott. Vier Predigten über Schöpfung, Fall und Konsequenzen des Schöpfungsglaubens*. München, 1986.

Тези и други критични препоръки, които в детайли бих предоставил на автора за съобразяване, имат принципен характер и целят обогатяването на отпечатания вече монографичен труд и с нищо не накърняват стойността му в българската библеистика.

2. С популярен и полезен в религиозно-педагогическо и църковно-обществено отношение характер се отличават публикациите на Анна Маринова, посветени на “Стария Завет като педагог към Христа”, „Някои основания за необходимостта от изучаването на Свещ. Писание в неделните училища”, „Дарбата за говоренето на езици в светлината на Свещ. Писание на Новия Завет”, „Библията и Коранът – основание за взаимно уважение между християни и мюсюлмани”, разработките на редица богословски понятия: „Понятието ‘слово Божие’ в Свещ. Писание на Стария Завет”, Бог като Извор на живот в Стария Завет”, „Левиатанът в Свещ. Писание на Стария Завет”, „Личността на Мелхиседек в Кумран”, тълкуване на някои старозаветни текстове: „Великият химн на слънцето от Ехнатон и Пс. 103”, „Раждането на чудния Младенец Имануел (Тълкуване на Ис. 7:10-16)”, „Явяването на голямата Светлина (Тълкуване на Ис. 8:23-9:6)”, „Бог-Слово – най-прекрасният от човешките синове (Пс. 44)”, „Зная, че Ти си ме изтъкал в майчината утроба (Тълкуване на Пс. 139)”, „Ти не ще

ме оставиш в ада (Тълкуване на Пс. 16)”, както и 2 статии на богословска тематика, свързана с магистърската теза на кандидата: „Ангелът Господен и Сатаната в книгата на св. пророк Захария” и „Пророк Захария за Боговъплъщението, личността и служението на Иисус Христос”. Всички представени материали са обнародвани в църковно-периодичния и граждански печат у нас. Тази жанрово раздвижена и актуална продукция е свързана с творческия път на автора като университетски преподавател в Богословския факултет при Софийския университет и с неговата активна църковно-обществена и междурелигиозна дейност. Тя в правилна доза се съчетава с пълнокръвно и резултатно участие в учебно-преподавателския и научно-изследователски процес в Катедра Библиестика като асистент, старши асистент и главен асистент от 2004 г. насам. През изтеклите десет години съвместна работа по библиестика Анна Маринова се утвърди като отговорен преподавател, отличаващ се със способността аргументирано да поднася концепциите си и да води научен богословски диалог. Винаги е подчертано етична и самовзискателна както в личния си живот, така и сред академичната общност от преподаватели и студенти в Софийския университет, където се ползва със заслужен авторитет.

Нямам съвместни публикации с кандидата.

Въз основа на тези оценки и констатации, особено с оглед изтъкнатите положителни страни в рецензираната богословска продукция, препоръчвам пред почитаемата колегия от Научения съвет на Богословския факултет д-р Анна Ангелова Маринова да бъде заслужено избрана за доцент по теология (библиестика).

30.05.2014 г.

София